

УДК 32:008(4УКР)

Подобед Павло Костянтинович,
аспірант Національного педагогічного
університету ім. М. П. Драгоманова

ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНІ ВІДНОСИНИ У СВІТЛІ СОЦІАЛЬНОЇ КОНЦЕПЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ

На основі аналізу документів Української Православної Церкви висвітлюється її позиція щодо сучасних державно-церковних та суспільно-політичних відносин в Україні.

Ключові слова: релігія, українське православ'я, державно-церковні відносини, соціальна концепція

На основе анализа документов Украинской Православной Церкви освещается ее позиция относительно современных государственно-церковных и социально-политических отношений в Украине.

Ключевые слова: религия, украинское православие, государственно-церковные отношения, социальная концепция.

Researching documents of the Ukrainian Orthodox Church, it is clarified its position about current state-church and socio-political relations in Ukraine.

Keywords: religion, ukrainian orthodox, state-church relations, social concept.

Традиційно впродовж століть православна церква відігравала помітну роль у житті українського суспільства, впливала на характер та форму існування державних утворень, формування суспільно-політичної думки.

Історичний досвід засвідчує, що із зміною суспільно-політичної ситуації, змінювався не лише характер взаємин держави, владних структур з церквою, а й погляди їх керівників, представників та послідовників.

Здобуття Україною незалежності спричинило кардинальну трансформацію різних сфер суспільно-політичного життя. Чималих змін в незалежній українській державі зазнали державно-церковні відносини. Україна отримала можливість самостійно визначати та реалізовувати політику щодо релігії і церкви.

Ставши на шлях демократичного розвитку, Україна рішуче засудила політику попереднього політичного режиму і не тільки задекларувала, а й почала активно втілювати у життя основні права і свободи людини і громадянина, зокрема, одне із найважливіших із них - право на свободу совісті та віросповідання.

Завдяки демократичним перетворенням, що активно розгорталися в українському суспільстві наприкінці 80-початку 90-х років, та прийнятому у квітні 1991 р. Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» почав формуватися новий тип відносин між державою та церквою. Він супроводжувався активним відродження релігійно-церковного життя, яке знаходило свій вияв у зростанні чисельності віруючих, розширенні мережі релігійних організацій, конфесійному урізноманітненні релігійного середовища, поглибленні впливу церкви на суспільне та політичне життя, збільшенні можливостей релігійних організацій для соціального служіння та благодійної діяльності, розвитку зв'язків громадян України із своїми одновірцями за кордоном.

Оскільки релігія є явищем суспільним, а церква - соціальною інституцією, своєю діяльністю вона намагалася сприяти процесу державотворення, національному та духовно-культурному відродженню України.

Незважаючи на закріпленій у Конституції та законах України принцип відокремленості церкви від держави, заборону релігійним організаціям брати участь у політичних акціях, виборчих кампаніях, владні структури, політичні сили різної орієнтації не могли не зважати на процеси, які відбувалися у релігійному середовищі.

У свою чергу, зі змінами суспільно-політичних відносин, з їх розвитком, церква теж намагалася реагувати на нові виклики і у своїх офіційних документах відображати своє ставлення до певних аспектів суспільно-політичного буття, до встановленої моделі державно-церковних відносин.

Позиція однієї із найбільших і найвпливовіших в Україні релігійних організацій - Української Православної Церкви у сфері суспільно-політичних та державно-церковних відносинах відображена у «Основах соціальної концепції Української Православної Церкви», прийнятих 2002 р.

У цьому документі визначаються засади ставлення церкви до таких питань як держава, влада, нація, мова, культура та ін. Насамперед, «Основи...» визначають позицію церкви щодо держави. Визнаючи принцип світськості держави, церква вважає, що його не можна розуміти як радикальне витіснення релігії з усіх сфер життя народу, усунення релігійних об'єднань від участі у вирішенні суспільно значущих питань, позбавлення їх права давати оцінку діям влади. Цей принцип, на думку її керівництва, передбачає лише певне розмежування сфер компетенції церкви і влади, невтручання їх у внутрішні справи один одного. У зв'язку з цим у «Основах...» окреслюється найбільш прийнятна для УПЦ модель державно-церковних відносин, суть якої становить співпраця, взаємна підтримка і відповідальність, без втручання однієї сторони у сферу виключної компетенції іншої.

У концепції визначено зміст державно-церковного співробітництва на різних рівнях, зокрема співпраці церкви з різними гілками влади. Так, співпраця з законодавчою владою являє собою діалог церкви і законодавців насамперед з питань удосконалення чинного законодавства України про релігію та церкву, державно-церковного співробітництва.

У контактах з виконавчою владою церква намагається вести діалог з питань, що безпосередньо стосуються життя та діяльності церкви, її відносин з державними органами та органами місцевого самоврядування.

Священики та єпископи можуть звертатися до вищих органів державної влади з дозволу Предстоятеля церкви і Священного Синоду. Контакти і взаємодія священників з місцевими органами влади та органами місцевого самоврядування здійснюються з благословення єпархіальних архієреїв.

Документ забороняє клірикам брати участь у справах державного управління, зокрема не допускається виставлення кандидатур священнослужителів на виборах будь-яких органів представницької влади всіх рівнів. Однак ніщо не може стояти на заваді вільного волевиявлення духовенства та мирян. Можлива участь священнослужителів у заходах політичних партій, якщо вони мають користь для церкви, в разі, якщо така участь і співробітництво не мають характеру підтримки політичних організацій, служать забезпеченню миру й злагоди в суспільстві й у церковному середовищі. Однак жодна політична організація чи партія не може виступати від імені всієї УПЦ [1].

Стосовно судової влади церква не втручається в безпосереднє здійснення нею її функцій і повноважень. Взаємовідносини церкви з судовою владою різних рівнів мають обмежуватися захистом інтересів церкви в суді, які, як правило, представляють уповноважені керівництвом церкви миряни. Спори, які мають внутрішній церковний характер, не повинні виноситися на світський суд. Натомість міжконфесійні конфлікти, а також конфлікти з розкольниками (УПЦ вважає розкольниками УПЦ КП та УАПЦ), які не торкаються питань віровчення, можуть вирішуватись у світському суді.

В документі визначається ставлення церкви до проблем війни та застосування військової сили. Зокрема, питання про підтримку або осуд церквою воєнних дій має розглядатися, коли такі дії починаються або виникає небезпека їх початку. При цьому особлива увага звертається на методи ведення війни, а також ставлення до полонених і мирного населення, особливо до дітей, жінок, людей старшого віку. Церква вважає, що

навіть під час захисту від нападу, можна творити всіляке зло і через це за своїм духовним і моральним станом виявитися не кращим від загарбника [2, с. 80].

Церква позитивно ставиться до патріотичних почуттів своїх послідовників і вважає, що вони мають бути дієвими. Патріотизм православного християнина має виявлятися в захисті Вітчизни від ворога, праці на благо держави, участь у справах державного управління, піклуванні про упорядкування народного життя.

Підтримуючи дії своїх послідовників, спрямовані на збереження й розвиток національної культури, традицій, народної самосвідомості, церква разом з тим застерігає їх від проявів крайнього націоналізму, шовінізму, національної винятковості, міжнаціональної ворожнечі. Проте патріотичні позиції Української православної церкви викладені у концепції досить абстрактно, безвідносно до України, її культури, звичаїв і традицій.

Оскільки УПЦ знаходиться в юрисдикції Московського патріархату, вона намагається давати оцінки історичним подіям та фактам, які є прийнятними для нього. Більше того, як засвідчує практика, ієрархи УПЦ неодноразово брали участь у меморіальних заходах, присвячених саме Росії та російській історії: заупокійні богослужіння в річницю гибелі російських моряків на підводному човні «Курськ» [3, 59], панахида за російським державним діячем П. Столипіним [3, с. 63], виставлення для молитовного поклоніння ікони Російського імператора Миколи II у багатьох містах України [4, с. 34-35], молитовне шанування канонізованого російського адмірала Ф. Ушакова [5, с. 46-47], публічні заходи із шанування пам'яті російського адмірала П. Нахімова [6, с. 21], участь у відзначенні «Року Росії в Україні» [7, с. 24] тощо.

Аналіз змісту «Основ...» засвідчує про те, що в цілому ідейні засади Української православної церкви є близькими до Російської православної церкви, яка здійснює суттєвий вплив на становище православ'я в Україні. Тому державно-церковні відносини України потребують випробування часом, аби УПЦ та сама держава Україна визначились, які цінності та які моделі співпраці у духовній та політичній сферах є найбільш прийнятними для них.

Література:

1. Статут про управління Української Православної Церкви Київський патріархат. [Електронний ресурс]: за станом на 15 липня 2004 р. — Режим доступу: <http://www.cerkva.info/uk/statut.html>
2. Основи соціальної концепції Української Православної Церкви. — 0-75 К.: Інформ.-вид. центр УПЦ, 2002.
3. Інформаційний вісник. Під загальною редакцією В. Анісімова. — Випуск №1. — К.: Прес-служба УПЦ, 2001.
4. Інформаційний вісник. Під загальною редакцією В. Анісімова. — Випуск №4. — К.: Прес-служба УПЦ, 2002.
5. Інформаційний вісник. Під загальною редакцією В. Анісімова. — Випуск №6. — К.: Прес-служба УПЦ, 2002.
6. Інформаційний вісник. Під загальною редакцією В. Анісімова. — Випуск №14. — К.: Прес-служба УПЦ, 2002.
7. Інформаційний вісник. Під загальною редакцією В. Анісімова. — Випуск №20. — К.: Прес-служба УПЦ, 2003.